

Insektsliv och vegetation i den linddominerade betesmarken vid Svennagården

Varbergs kommun i Halland

Pro Natura

Mattias Lindholm och Thomas Appelqvist
2009

Bakgrund

Gamla åldriga lövträd i odlingslandskapet har uppmärksamrats en hel del på senare år. Deras förekomst i landskapet har successivt minskat under de senaste 200 åren och de kvarvarande träden är ofta mycket värdefulla ur naturvårdssynpunkt. Minskningen har berott på flera olika orsaker där många ekar ekar försvann efter det att riksregalet upphörde. Minskningen av lövängar och betesmarker med åldriga träd berodde främst på att ängsskötseln försvann och senare också därför att betet minskade i samband med odlingslandskapets tillbakagång och landsbygdens avfolkning. Lindängarna – som denna äng vid Svennagården – med en dominans av lind utnyttjades förr ofta till produktion av rep men denna ålderdomliga tillverkning har för länge sedan upphört. Lindängen vid Svennagården har dock fortfarande behållit mycket av sin forna struktur därför att den har utnyttjats som betesmark och fortfarande betas. De gamla lindarna beskärs dock inte längre och de står nu som åldriga kandelabrar och vittnar om ett Sverige som för länge sedan har försvunnit. Betesmarken är därför idag dels en magnifik kulturhistorisk landskapstyp samtidigt som de åldriga träden har ett rikt och hotat organsisliv.

För att rädda så många värden som möjligt knutna till denna typ av marker har Naturvårdsverket initierat ett speciellt åtgärdsprogram för särskilt skyddsvärda träd i kulturlandskapet (Naturvårdsverket 2004). Särskilt skyddsvärda träd är ett samlingsnamn för jätteträd, mycket gamla träd och grova hålträd. I Svennagården har ett hundratal särskilt skyddsvärda träd mätts in, främst lindar men även ett tiotal askar. Träden har en mycket hög ålder och flertalet har utvecklad hållighet i huvudstammen. Träden har också spår från tidigare hamlingar. Vid inmätningen noterades att många av träden är i behov av åtgärder. För att rätt åtgärder ska kunna utföras är det viktigt att veta vilka värden som finns i anslutning till träden. Pro Natura fick därför i uppdrag att inventera insektsfaunan i Svennagården, främst den som är knuten till äldre före detta hamlade träd. Även signalarter som finns på träden redovisas.

Områdesbeskrivning

Svennagården ligger i Stamnared församling, ca 15 km nordost om Varberg. Gården ligger i den naturgeografiska underregionen Södra Västergötlands sprickdalsområde. Det är en lövrik del av regionen Sydvästra Sveriges kuperade barr- och lövskogslandskap. Klimatet

kännetecknas av en hög nederbörd (800-900 mm per år), något lägre vintertemperatur än kustlandet och hög humiditet.

På en liten höjd bakom gården finns hagmarken med de gamla träden. Området är en gammal inäga med en småskalig mosaik av öppna delar som förr brukades som åkermark och mer slutna delar med gamla träd. Idag betas hela områdes extensivt av nötkreatur. De flesta av lindarna står i ett höglänt område på frisk och torr mark. I ett fuktigare område finns det även ett inslag av äldre ask och någon alm. Buskskiktet är svagt utvecklat och består av enstaka en och hassel. Det finns nästan inga nektar- och pollengivande buskar i området. Inte heller finns det några större mängder med död ved.

De gamla åkermarkerna börjar så sakta att naturaliseras. I området finns hävdgynnade arter som slättergubbe, baktimjan, gökärt, ängsvädd, gråfibbla och vårbrodd. Betet är dock alltför svagt för att det ska var optimalt för dessa arter. Bland annat börjar aspuly tränga in från kanterna.

Inventeringen

Svennagården besöktes i 15 april, 15 juni och 20 augusti 2009.

Under besöket i april sattes fönsterfällor upp på tio gamla lindar. Fönsterfällorna bestod av en genomskinlig plastskiva med uppsamlingskärl som var fylld med en konserverande vätska (glykol). Eftersom det gick betande djur i hagen sattes fällorna som lägst två meter över marken. I ytterligare två lindar placerades åtlar i form av döda kycklingar. Dessutom samlades det in död ved för kläckning av insekter. Det var klena och grova grenar av lind som placerades i kläckningskammare.

I juni tömdes fönsterfällorna, mulmen vid åtlarna sållades och det gjordes även frisök med hävning. I augusti togs fällorna ner och mulmen vid åtlarna sållades ännu en gång.

Bestämningsarbetet utfördes av Thomas Appelqvist under sommaren och hösten 2009. Arbetet har främst koncentrerats på rödlistade, mindre vanliga eller på annat sätt intressanta skalbaggar, långa artlistor på alla mer eller mindre vanliga arter har inte tagits med här då de blir föga informativa. Ett urval av de arter som noterades finns redovisade i bilaga 1.

Resultat

I bilaga 1 finns en lista över de funna arterna.

Rödlistade arter

Tre av arterna (*Mycetophagus quadriguttatus* VU, *Xylophilus corticalis* NT, *Dendrochernes cyrneus* NT) är rödlistade (Gärdenfors 2000). Även *Oplosia cineria* kommer med på rödlistan 2010.

Mycetophagus quadriguttatus VU (fyrfläckad vedsvampbagge) är en sällsynt och lokal art i familjen trädsvampbaggar. Den lever av trädsvampar (som t. ex. svavelticka och fjällticka) i både skog och hagmarker. Den kan även finnas synantropt i gammalt möjligt hö.

Xylophilus corticalis NT är en halvknäppare. Arten lever i döda vitrötade stammar och stubbar av såväl löv- som barrträd. Det är en sällsynt och lokal art som främst är tagen i västra Sverige från Skåne och upp till Dalsland – södra Värmland. Den var bara känd från 5-6 lokaler

i Sverige för 30 år sedan men efter att många har börjat använda fönsterfällor så har antalet lokaler stigit avsevärt. Den tycks vara speciellt vanlig i sydvästra Sverige.

Dendrochernes cyrneus NT (barkklokryp) är vår största pseudoscorpion men den är trots detta mycket lite känd. Den är insamlad från gamla löv- och barrträd i framförallt Norrland och detta torde vara det första fyndet av denna art i Halland och i hela sydvästra Sverige! Arten handplockades i ett av träden som hade åtel. Detta var dock sannolikt en tillfällighet eftersom den är ett rovdjur som lever på minde leddjur och kvalster.

Oplasia cineria (lindgrenbock) är en ganska sällsynt långhorning som endast förekommer i ganska kläna lindgrenar. Arten verkar klara av att utvecklas vid lägre temperaturer än andra långhorningar och de kan därför utnyttja grenar som ligger på marken i tät skugga. Detta verkar också stämna för detta området eftersom den kläcktes fram ur grenar som hade plockats från den miljön.

Andra intressanta arter som inte är rödlistade

Velleius dilatatus (bålgetingkortvinge) är en mycket sällsynt kortvinge, som är funnen lokalt upp till Västmanland. Arten är helt knuten till bålgetingbon där larverna lever av bl a fluglarver. De fullbildade djuren håller gärna tid vid savställen där den dricker sav och jagar flugor. Den var tidigare rödlistad.

Haploglossa gentilis är en sällsynt kortvinge som är knuten till violmyran *Lasius fuliginosus* som har sina bon i de gamla träden. Den var tidigare rödlistad.

Hapalarea pygmaea är en mindre allmän kortvinge som främst påträffas i ihåliga träd i gnagmjölet efter andra arter som Phloeophagus- och Cossonus-arter. De fullbildade skalbaggarna träffas ofta på svaveltickor och andra svampar på de grova träden. Den var tidigare rödlistad.

Nemadus colonoides är en sällsynt mycelbagge som är knuten till fågelbon i gamla ihåliga och murkna lövträd. Arten är utbredd i lövskogsområden från Skåne till Hälsingland. Den var tidigare rödlistad.

Prionocyphon serricornis är en sällsynt hårbagge som är knuten till ädellövskogsområden med åldriga och innanrötade träd. Den förekommer i vattenfyllda stamhåligheter. Den var tidigare rödlistad.

Cryptophagus micaceus (bålgetingfuktbagge) är en art som är knuten till bon av bålgeting. Den var tidigare rödlistad.

Mycetophagus populi (brungul vedsvampbagge). Denna art är typisk för äldre lövskogar med mycket död ved i södra Sverige. Den var tidigare rödlistad.

Prionychus ater (kolsvart kamklobagge) lever i ihåliga lövträd. Larven lever i den fuktiga mulmen och äter både svampinfekterad ved och andra insekter. Den var tidigare rödlistad.

Pseudocistela ceramboides (orangevingad kamklobagge) är en sällsynt art som främst förekommer vid basen av grova solitärekar. Larven har ett levnadsätt som påminner om *Prionychus*-arternas. Den var tidigare rödlistad.

Mycetochara linearis är en svamklobagge som är den minst sällsynta av alla våra *Mycetochara*-arter men den är trots detta inte särskilt allmän. Den lever troligen som rovdjur på andra trälevande arter som långhorningar, scarabaeider eller anobider. Många exemplar av denna art fanns med de flesta fönsterfällor

Conopalpus testaceus (ekgrenbrunbagge) förekommer lokalt och sparsamt i lövskogsområden i södra delen av landet upp till Mälardalen. Larven lever i olika lövträd i ganska lös vitrötad ved, främst i grenar och lågor. Den förekommer i en blåglänsande och en gul färgvariant. Den handplockades på en askgren. Den var tidigare rödlistad.

Stenostola dubia (blå lövbock) är en långhorning som framförallt lever i gamla lindar och är ganska sällsynt. Några exemplar hittades i en fönsterfälla och ytterligare några kläcktes fram ur lindgrenar.

Vespa crabro (bålgeting) är vår största geting som bygger sina bon i ihåliga träd. Den verkar ha ökat i numerär något under senare tid och har därför plockats bort från vår rödlista. Den fanns i några fönsterfällor men även bon av denna observerades vid besöken.

Diskussion och synpunkter på skötsel

Linden har en speciell och säregen vedinsektsfauna. De flesta av arterna i denna fauna har sitt kärnområde i andra delar av Sverige (Mälardalen med enstaka lokaler i sydöstra Sverige ned till Småland). Det är därför inte särskilt överraskande att de allra ovanligaste lindspecialisterna saknas i Svennagården. Några av arterna som påträffades under inventeringen företrar dock lind vid sin utveckling. Det är långhorningarna lindgrenbock *Oplosia cineria*, blå lövbock *Stenostola dubia* och svarthårig kvistbock *Pogonchaerus hispidus*. Alla dessa har sin utveckling i grenar.

I lite större stamhåligheter bildas det så kallad mulm och i denna miljö finns en ganska artrik och särpräglad fauna. Här påträffades exempelvis orangevingad kamklobagge *Pseudocistela ceramboides*, kolsvart kamklobagge *Prionychus ater*, *Mycetophagus quadriguttatus*, *Mycetophagus populi*, *Haploglossa gentilis* och *Prionocyphon serricornis*. I och intill bon av fågel eller fladdermöss fanns den lilla *Nemadus colonoides* och knutna till bålgetingbona var *Velleius dilatatus* och bålgetingfuktbagge *Cryptophagus micaceus*.

Även de rötade stammarna av gamla lindar kan ha en artrik och intressant vedskalbaggsfauna. Vid Svennagården tycks dock denna miljö vara ganska artfattig med enstaka kolonier av liten noshornsbagge *Sinodendron cylindricum*. En annan art som fanns i denna miljö var halvknäpparen *Xylophilus corticalis*.

Några synpunkter på skötseln:

- De arter som vi har funnit tål en ganska omfattande restaurering och vi har inte funnit några känsliga skuggfördragande arter.
- För att bibehålla den artrika faunan som lever i stamhåligheterna är det viktigt att huvudstammarna sparas så långt möjligt.
- För att gynna insekterna som lever av grenar är det viktigt att avdöende smågrenar hela tiden finns i tillräcklig omfattning. Vid eventuell återhamling bör man spara grenar i högar inom ängen och att man skyndar långsamt.

- Det finns en stor brist på blommande träd och buskar i området. Sådana buskar är viktiga pollen- och nektarkällor för de fullbildade långhorningarna. Man bör därför inte kontinuerligt röja bort dessa som man tidigare har gjort.

<i>Pseudocistela ceramboides</i>					•	Rödlistad 2000
<i>Ptinus dubius</i>			•	•		
<i>Ptinus fur</i>	•					
<i>Ptinus subpilosus</i>				•		•
<i>Quedius xanthopus</i>	•			•		
<i>Rhizophagus bipustulatus</i>	•			•		
<i>Rhizophagus dispar</i>				•		
<i>Salpingus aeneus</i>		•	•			
<i>Salpingus ruficollis</i>	•			•	•	
<i>Saprinus sp</i>						•
<i>Schizotus pectinicornis</i>						•
<i>Sciodrepoides watsoni</i>	•	•	•	•		•
<i>Selatosomus aeneus</i>			•	•		
<i>Selatosomus cruciatus</i>				•		
<i>Sinondendron cylindricum</i>	•	•				
<i>Stenichnus godarti</i>					•	
<i>Stenichnus bicolor</i>				•		
<i>Stenostola dubia</i>					•	Dessutom kläckt
<i>Tachinus laticollis</i>					•	
<i>Trachodes hispidus</i>	•		•			•
<i>Velleius dilatatus</i>					•	
<i>Xyleborus domesticum</i>				•		
<i>Xylophilus corticalis</i>		•				

Hymenoptera steklar

<i>Andrena cineraria</i>						Håvad
<i>Crossocerus cetratus</i>	•		•			
<i>Crossocerus dimidiatus</i>				•		
<i>Crossocerus vagabundus</i>					•	
<i>Ectemius borealis</i>					•	
<i>Hylaeus confusus</i>	•					
<i>Lasius fuliginosus</i>			•			
<i>Mellinus arvensis</i>						•
<i>Passaloecus insignis</i>				•		
<i>Vespa crabro</i>	•		•	•		• Rödlistad 1993

Diptera tvåvingar

<i>Mylolepta luteola</i>						•
<i>Vedharkrank (Nephrotoma)</i>					•	•
<i>Tanyptera atra</i>	•	•	•			

Pseudoscorpiones klokrypare

<i>Lamprochernes chryzeri</i>	•					
<i>Dendrochernes cyrneus</i>						NT